

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΝΤΕΝΙΖ ΕΙΧΕ ΕΡΘΕΙ ΜΕ ΤΑ ΠΟΔΙΑ από τον σταθμό Σαιν Λαζάρ, όπου την έφερε ένα τρένο από το Χερβούργο μαζί με τους δυο αδελφούς της, μετά από μια νύχτα στην άβολη κουκέτα ενός βαγονιού τρίτης θέσης. Κρατούσε από το χέρι τον Πεπέ κι ο Ζαν την ακολουθούσε, και οι τρεις τους κατάκοποι από το ταξίδι, τρομοκρατημένοι και χαμένοι μέσα στο απέραντο Παρίσι, με τα μάτια ψηλά προς τα κτήρια, ρωτώντας σε κάθε σταυροδρόμι για την οδό Μισοντιέρ, στην οποία κατοικούσε ο θείος τους Μπωντύ. Αλλά καθώς έφταναν επιτέλους στην πλατεία Γκαγιόν, η νεαρή κοπέλα σταμάτησε κατάπληκτη.

– Ω! είπε, για κοίταξε λίγο, Ζαν!

Κι έμειναν καρφωμένοι, κολλημένοι ο ένας δίπλα στον άλλον, ντυμένοι με κατάμαυρα παλιόρουχα λόγω του πένθους του πατέρα τους. Εκείνη, καχεκτική για τα είκοσί της χρόνια, με ύφος θλιμμένο, κουβαλούσε ένα ελαφρύ δέμα. Στο πλάι της, ο πεντάχρονος μικρός αδελφός κρεμόταν από το μπράτσο της, ενώ πίσω από τον ώμο της, ο μεγάλος αδελφός, πάνω στον ανθό των δεκάξι χρόνων του, στεκόταν όρθιος με κρεμασμένα τα χέρια.

– Α, μάλιστα! είπε μετά από μια στιγμή σιωπής, για δες ένα κατάστημα!

Στη γωνία της οδού Μισοντιέρ με την οδό Νεβ Σαιντ Ωγκυστέν βρισκόταν ένα κατάστημα νεωτερισμών, με τα εμπορεύματά του να αστράφτουν μέσα στη γλυκιά κι ωχρή μέρα του

Οκτώβρη. Στη Σαιν Ρος σήμαινε οκτώ η ώρα, στα πεζοδρόμια κυκλοφορούσε μόνο το πρωινό Παρίσι, οι εργαζόμενοι που κατευθύνονταν στα γραφεία τους κι οι νοικοκυρές που πήγαιναν στα καταστήματα. Μπροστά στην πόρτα, δυο υπάλληλοι ανεβασμένοι σε μια διπλή σκάλα, τέλειωναν το κρέμασμα των μάλλινων υφασμάτων, ενώ σε μια βιτρίνα της οδού Νεβ Σαιντ Ωγκυστέν, ένας άλλος υπάλληλος, γονατισμένος και με γυρισμένη την πλάτη, με προσοχή δημιουργούσε πτυχές σε ένα κομμάτι μπλε μεταξωτού. Το κατάστημα, άδειο ακόμη από πελάτισσες και με το προσωπικό μόλις να καταφθάνει, βουίζε στο εσωτερικό του σαν κυψέλη που ζυπνά.

– Απίστευτο! είπε ο Ζαν. Η Βαλόν δεν πιάνει μία... Το κατάστημα που δούλευες εσύ δεν ήταν τόσο ωραίο.

Η Ντενίζ σήκωσε το κεφάλι. Είχε περάσει δύο χρόνια στου Κορνάιγ, του πρώτου εμπόρου νεωτερισμών της πόλης: κι αυτό το κατάστημα, που της αποκαλύφθηκε ξαφνικά, αυτό το τεράστιο κατά τη γνώμη της κατάστημα, της έφερε καρδιοχτύπι, της αποσπούσε την προσοχή, της προκαλούσε συγκίνηση, ενδιαφέρον και την έκανε να ξεχνά όλα τ' άλλα. Στη μεριά που έβλεπε προς την πλατεία Γκαγιόν, η ψηλή γυάλινη πόρτα έφθανε μέχρι το μεσοπάτωμα, στο μέσον μιας πολύπλοκης διακόσμησης, φορτωμένης με χρυσά. Οι εμβληματικές φιγούρες δύο ξαπλωμένων χαμογελαστών γυναικών, με το στήθος γυμνό, κρατούσαν την ταμπέλα: *Στον Παράδεισο των Κυριών*. Επιπλέον, οι βιτρίνες εκτείνονταν κατά μήκος των οδών Μισοντιέρ και Νεβ Σαιντ Ωγκυστέν, όπου κατελάμβαναν εκτός από το γωνιακό κτήριο, άλλα τέσσερα οικήματα, δύο αριστερά και δύο δεξιά, αγορασμένα και διαμορφωμένα πρόσφατα. Ήταν ένα ανάπτυγμα που της φάνταζε ατελείωτο, με την προοπτική του να χάνεται, με τα εμπορεύματα του ισογείου και τους διπλούς καθρέφτες του μεσοπατώματος, πίσω από τους οποίους έβλεπε κανείς ολόκληρη την εσωτερική ζωή των τμη-

μάτων. Επάνω, μια δεσποινίς ντυμένη στα μεταξωτά, έξυνη ένα μολύβι, ενώ δίπλα της δύο άλλες κρεμούσαν βελούδινα μαντό.

- Στον Παράδεισο των Κυριών, διάβασε ο Ζαν με το τρυφερό γέλιο όμορφου εφήβου, που είχε ήδη ζήσει ιστορίες με γυναίκες στη Βαλόν. Πολύ καλό, ε, αυτό είναι που τραβάει τον κόσμο!

Αλλά η Ντενίζ παρέμενε απορροφημένη μπροστά στο εμπόρευμα της κεντρικής εισόδου. Υπήρχε εκεί, μέσα στον δρόμο, πάνω στο πεζοδρόμιο, ένας σωρός από εμπορεύματα σε χαμηλή τιμή, που σε προκαλούσαν να μπεις, ευκαιρίες που έκαναν τις περαστικές πελάτισσες να σταματήσουν. Από το μεσοπάτωμα κρέμονταν μάλλινα και ντρα υφάσματα, από μερινός, σεβιότ, μολετόν, κυματίζοντας σαν σημαίες, ενώ λευκές ετικέτες με τις τιμές διασπούσαν τους ουδέτερους τόνους τους, σε γκρι της πέτρας, μπλε μαρέν, λαδί. Δίπλα, παισιώνοντας το κατώφλι, κρέμονταν επίσης γούνινες λωρίδες, στενές ταινίες για γαρνιρισμα φορεμάτων, σε φινό σταχτί από τη ράχη σκίουρων της Σιβηρίας, σε άσπιλο λευκό από την κοιλιά κύνου, γούνα λαγού, απομίμηση ερμίνας και κουναβιού. Έπειτα, κάτω, μέσα σε ξύλινα κουτιά, πάνω σε τραπέζια, ανάμεσα σε μια στοίβα με ρετάλια, ξεχειλίζουν πλεκτά είδη σε μηδαμινή τιμή, γάντια και πλεκτά μάλλινα μαντίλια, καπελίνες, γιλέκα, όλα χειμωνιάτικα σε παρδαλά χρώματα, πιτσιλωτά, ριγέ, με κατακόκκινες πινελιές. Η Ντενίζ είδε ένα καρό μάλλινο ύφασμα προς σαράντα πέντε λεπτά το μέτρο, λωρίδες από βιζόν Αμερικής προς ένα φράγκο και γάντια με κομμένα δάχτυλα προς πέντε λεπτά. Το κατάστημα έμοιαζε έτοιμο να σκάσει και να πετάξει στον δρόμο ό,τι δεν χωρούσε, τόσο γιγαντιαία ήταν ηπραμάτεια.

Είχαν ξεχάσει τον θείο Μπωντύ. Ακόμα κι ο Πεπέ, που δεν άφηγε το χέρι της αδελφής του, γούρλωνε τα μάτια. Μία άμαξα υποχρέωσε και τους τρεις να φύγουν από τη μέση της πλατείας,

και, μηχανικά, πήραν την οδό Νεβ Σαιντ Ωγκυστέν, ακολουθήσαν τις βιτρίνες, σταματώντας συνεχώς μπροστά σε κάθε εμπόρευμα. Στην αρχή μαγεύτηκαν από μια πολύπλοκη σύνθεση: στο επάνω μέρος, ομπρέλες τοποθετημένες πλάγιως, έμοιαζαν με στέγη αγροτικής καλύβας. Στο κάτω μέρος, μεταξωτές κάλτσες σε κρεμάστρες προέβαλλαν το στρογγυλεμένο μέρος των αστραγάλων, άλλες διακοσμημένες με μπουκέτα από τριαντάφυλλα, άλλες σε διάφορες αποχρώσεις, μαύρες με αζούρ, κόκκινες με κεντημένες τις γωνίες, στο χρώμα του δέρματος, των οποίων η σατινέ υφή είχε την απαλότητα δέρματος ξανθιάς. Τέλος, πάνω στο χοντρό ύφασμα του ραφιού, βρίσκονταν συμμετρικά ριγμένα γάντια με τεντωμένα τα δάχτυλα, με στενή παλάμη βυζαντινής παρθένου, με αυτή την άκαμπτη χάρη γυναικείων ρούχων που δεν έχουν ακόμη φορευθεί. Αλλά ειδικά η τελευταία βιτρίνα τράβηξε την προσοχή τους. Εκτίθεντο εκεί με θαυμαστό τρόπο, σε μια απαλή και πάλλουσα ποικιλία, μεταξωτά, σατέν και βελούδα, στους πιο αβρούς τόνους των λουλουδιών: στην κορυφή, τα βελούδα σε βαθύ μαύρο, σε λευκό του πηγμένου γάλακτος. Πιο κάτω, τα σατέν, ροζ, μπλε, με έντονα σπασίματα τόνων που διαβαθμίζονταν σε άπειρες απαλές αποχρώσεις. Ακόμα πιο κάτω, τα μεταξωτά, ολόκληρη η βεντάλια του ουράνιου τόξου, κομμάτια τοποθετημένα σαν κοχύλια, πτυχωμένα όπως γύρω από μια γυναικεία μέση που λυγίζει, έπαιρναν ζωή κάτω από τα σοφά δάχτυλα των υπαλλήλων. Κι ανάμεσα σε κάθε μοτίβο, ανάμεσα σε κάθε απόχρωση του εμπορεύματος, κυλούσε μια διακριτική συνοδεία, στριφογύριζε ένα ελαφρύ κορδόνι από κρεμ φουλάρι. Στα δυο άκρα, σε τεράστιους σωρούς, βρίσκονταν τα δυο μεταξωτά είδη, για τα οποία το κατάστημα είχε την αποκλειστικότητα: το Παρί-Μπονέρ και το Κιουίρ-ντ' Ορ, εξαιρετικά είδη που θα έφερναν επανάσταση στο εμπόριο των νεωτερισμών.

– Ω! Αυτό το χοντρόκοκκο μεταξωτό προς πέντε φράγκα κι εξήντα! Ψιθύρισε η Ντενίζ, έκπληκτη μπροστά στο Παρί-Μπονέρ.

Ο Ζαν άρχισε να βαριέται. Σταμάτησε έναν περαστικό.

– Παρακαλώ κύριε, η οδός Μισοντιέρ;

Μόλις του την υπέδειξαν, η πρώτη στα δεξιά, και οι τρεις γύρισαν προς τα πίσω, στρίβοντας στο κατάστημα. Αλλά καθώς έμπαινε στην οδό, η Ντενίζ είδε μια βιτρίνα με έτοιμα ενδύματα για κυρίες. Στου Κορνάιγ, στη Βαλόν, η Ντενίζ ήταν επιφορτισμένη αποκλειστικά με τα έτοιμα ενδύματα. Ποτέ στη ζωή της δεν είχε δει κάτι παρόμοιο, ένας θαυμασμός την κάρφωσε στο πεζοδρόμιο. Στο βάθος, μια μεγάλη εσάρπα από δαντέλα της Μπρυζ, σε ακριβή τιμή, απλωνόταν σαν πέπλο σε βωμό, σαν φτερά απλωμένα πάνω σε ατόφιο κόκκινο. Βολάν με δαντέλα πλεγμένη με βελονάκι από την Αλανσόν έπεφταν σαν γιρλάντες. Ακολουθούσε ένας πλούσιος ποταμός από κάθε είδους δαντέλες, της Μαλίν, της Βαλάνς, των Βρυξελλών, της Βενετίας, σαν να έπεφτε χιόνι. Αριστερά και δεξιά, κομμάτια από ύφασμα υψώνονταν σε σκοτεινές κολόνες που μεγάλωναν περισσότερο το βάθος αυτού του ιερού σκευοφυλακίου. Εδώ βρίσκονταν τα έτοιμα ενδύματα, σ' αυτόν τον ναό που χτίστηκε για να δοξάσει τη γυναικεία χάρη. Στο κέντρο, μοναδικά κομμάτια, όπως ένα βελούδινο μαντό, γαρνιρισμένο με αρχαντέ ρενάρ. Από τη μια πλευρά, μια μεταξωτή πελερίνα, ντουμπλαρισμένη με γκριζα γούνα σκίουρου της Σιβηρίας, από την άλλη, ένα μάλλινο παλτό γαρνιρισμένο με φτερά κόκορα. Και τέλος, πανωφόρια χρορού από λευκό κασμίρ, από λευκό ματλασέ, γαρνιρισμένα με φτερά κύκνου ή με μεταξωτή τρέσα. Υπήρχαν είδη για όλα τα γούστα, από πανωφόρια χρορού προς 29 φράγκα, μέχρι βελούδινα μαντό προς 180 φράγκα. Το στρογγυλό μπούστο της κούκλας φούσκωνε το ύφασμα, οι ενισχυμένοι γοφοί τόνιζαν τη λεπτότητα της μέσης, κεφάλι δεν υπήρχε,

και είχε αντικατασταθεί με μια μεγάλη ετικέτα καρφίτσωμένη πάνω στο κόκκινο μολετόν του λαιμού, ενώ οι καθρέφτες στις δυο πλευρές της βιτρίνας, με υπολογισμένο παιγνίδισμα, αντανακλούσαν τα εκθέματα και τα πολλαπλασίαζαν χωρίς τελειωμό, γέμιζαν την οδό με αυτές τις όμορφες γυναίκες προς πώληση, που αντί για κεφάλια είχαν τιμές με μεγάλους αριθμούς.

– Είναι υπέροχες! ψιθύρισε ο Ζαν, που από τη συγκίνηση δεν βρήκε τίποτα άλλο να πει.

Το θέαμα είχε σαν αποτέλεσμα κι ο ίδιος να μείνει ακίνητος, με ανοιχτό το στόμα. Όλη αυτή η γυναικεία πολυτέλεια του έδινε ένα ρόδινο χρώμα ευχαρίστησης. Είχε μια κοριτσίστικη ομορφιά, ομορφιά που ήταν λες και την είχε κλέψει από την αδελφή του, με λαμπερό δέρμα, μαλλιά ξανθά και σγουρά, χείλη και μάτια υγρά από τρυφερότητα. Δίπλα του, κατάπληκτη, η Ντενίζ έμοιαζε ακόμη πιο λεπτή, με το μακρύ πρόσωπό της και το πολύ μεγάλο στόμα, με το δέρμα ήδη κουρασμένο, κάτω από τα ανοιχτόχρωμα μαλλιά της. Κι ο Πεπέ, ξανθός κι αυτός, με το ξανθό της παιδικής ηλικίας, σφιγγόταν ακόμη περισσότερο πάνω της, σαν να τον είχε καταλάβει ανήσυχη ανάγκη για χάδια, ταραγμένος και μαγεμένος από τις όμορφες κυρίες της βιτρίνας. Ήταν τόσο μοναδικοί και τόσο χαριτωμένοι, πάνω στον δρόμο, αυτοί οι τρεις ξανθοί, ντυμένοι φτωχικά στα μαύρα, αυτό το θλιμμένο κορίτσι ανάμεσα σε αυτό το όμορφο παιδάκι και το υπέροχο αγόρι, ώστε οι περαστικοί γυρνούσαν να τους δουν χαμογελώντας.

Εδώ κι ένα λεπτό, ένας μεγαλόσωμος άνδρας με λευκά μαλλιά και πλατύ κίτρινο πρόσωπο, όρθιος στο κατώφλι ενός καταστήματος από την άλλη πλευρά του δρόμου, τους κοίταζε. Στεκόταν εκεί, με κόκκινα μάτια, με τα χείλη σφιγμένα, εκτός εαυτού από τα εκθέματα του καταστήματος *Στον Παράδεισο των Κυριών*, όταν η θέα της κοπέλας και των αδελφών της τον εκνεύρισε ακόμη περισσότερο. Τι έκαναν, αυτοί οι τρεις ανόη-

τοι, χάσκοντας τόση ώρα μπροστά στην παρέλαση των τσαρ-λατάνων;

– Κι ο θεός; παρατήρησε απότομα η Ντενίζ, σαν να ξύπνησε αναπηδώντας.

– Είμαστε στην οδό Μισοντιέρ, λέει ο Ζαν, θα πρέπει να μένει κάπου εδώ.

Σήκωσαν το κεφάλι, γύρισαν προς τα πίσω. Τότε, ακριβώς μπροστά τους, πάνω από τον μεγαλόσωμο άνδρα, διέκριναν μια πράσινη ταμπέλα, της οποίας τα κίτρινα γράμματα είχαν σβήσει από τη βροχή: *Στο Παλιό Ελμιτέφ, μάλλινα υφάσματα και φανέλες, Μπωοντύ, διάδοχος του Οσκόφν.* Το κατάστημα, περασμένο με ένα πολυκαιρισμένο επίχρισμα που είχε ξεφτίσει, εντελώς ασήμαντο εν μέσω των ψηλών μεγάρων Λουί Κατόρζ που το πλαισιώναν, δεν είχε παρά τρία παράθυρα στην πρόσοψη. Κι αυτά τα παράθυρα, τετράγωνα, χωρίς στόρια, είχαν απλά μια σιδεριά σε σχήμα σταυρού. Αλλά, μέσα σ' αυτή τη γύμνια, εκείνο που έκανε εντύπωση στη Ντενίζ, τα μάτια της οποίας παρέμεναν έκθαμβα από τα φωτεινά εκθέματα του καταστήματος *Στον Παράδεισο των Κυριών*, ήταν το ισόγειο χαμηλοτάβανο κατάστημα, με ένα πολύ χαμηλό μεσοπάτωμα και ανοίγματα παραθύρου φυλακής, σε σχήμα μισοφέγγαρου. Μια μπουαζεριί, ίδιο χρώμα με την ταμπέλα, σ' ένα πράσινο μπουκαλιού που ο χρόνος τού είχε δώσει το χρώμα της ώχρας και της πίσσας, δημιουργούσε δεξιά κι αριστερά δυο βαθιές, κατάμαυρες, σκονισμένες βιτρίνες, όπου μετά βίας διέκρινε κανείς σωριασμένα υφάσματα. Η πόρτα, ανοιχτή, έμοιαζε να οδηγεί στα υγρά σκοτάδια μιας αποθήκης.

– Εδώ είναι, συνέχισε ο Ζαν.

– Ε, λοιπόν, πρέπει να μπούμε, δήλωσε η Ντενίζ. Εμπρός, έλα, Πεπέ.

Οι τρεις τους ωστόσο ήταν αναστατωμένοι, τους είχε πιάσει ντροπή. Όταν πέθανε ο πατέρας τους, από τον ίδιο πυρετό που

είχε πεθάνει και η μητέρα τους, έναν μήνα πριν, ο θείος Μπωντύ, μέσα στη συγκίνηση του διπλού πένθους, είχε γράψει στην ανιψιά του ότι στο σπίτι του θα υπήρχε πάντα μια θέση για εκείνη, τη μέρα που θα αποφάσιζε να δοκιμάσει την τύχη της στο Παρίσι. Αλλά αυτό το γράμμα είχε σταλεί πριν έναν χρόνο, και η κοπέλα μετάνιωνε τώρα που είχε εγκαταλείψει έτσι τη Βαλόν, πάνω σ' ένα πείσμα, χωρίς να ειδοποιήσει τον θείο της. Αυτός, δεν τους γνώριζε καθόλου, καθώς δεν είχε ποτέ πατήσει το πόδι του εκεί κάτω, από τότε που είχε φύγει νέος για να μπει υπάλληλος στον υφασματέμπορο Οσκόρν, του οποίου τελικά είχε παντρευτεί την κόρη.

– Ο κύριος Μπωντύ; ρώτησε η Ντενίζ, αποφασίζοντας επιτέλους να απευθυνθεί στον μεγάλόσωμο άνδρα, που τους κοίταζε συνέχεια, απορημένος με την εμφάνισή τους.

– Εγώ είμαι, απάντησε.

Τότε η Ντενίζ, κοκκινίζοντας έντονα, ψέλλισε:

– Α! Ωραία... Είμαι η Ντενίζ, κι από εδώ ο Ζαν κι ο Πεπέ... Θείε μου, ήρθαμε.

Ο Μπωντύ έδειξε κατάπληκτος. Τα μεγάλα κόκκινα μάτια του τρεμόπαιζαν στο ωχρό πρόσωπό του, οι αργές κουβέντες του, έβγαιναν με δυσκολία. Προφανώς βρισκόταν χίλιες λεύγες μακριά από αυτήν την οικογένεια που του φορτωνόταν στις πλάτες.

– Πώς είναι δυνατόν! Πώς είναι δυνατόν! Ήρθατε! επανέλαβε πολλές φορές. Μα εσείς ήσασταν στη Βαλόν!... Γιατί δεν βρίσκεστε στη Βαλόν;

Με τη γλυκιά φωνή της, λίγο τρεμάμενη, η Ντενίζ χρειάστηκε να του εξηγήσει. Μετά τον θάνατο του πατέρα τους, που έφαγε και το τελευταίο φράγκο στο βαφείο, εκείνη ήταν πια η μητέρα των δυο παιδιών. Αυτά που κέρδιζε στου Κορνάιγ δεν αρκούσαν να θρέψουν τους τρεις τους. Ο Ζαν εργαζόταν σ' έναν επιπλοποιό, που επισκεύαζε παλιά έπιπλα, αλλά δεν πληρω-

νόταν δεκάρα. Όμως του άρεσαν τα παλιά πράγματα, σκάλιζε φιγούρες πάνω στο ξύλο. Μια μέρα μάλιστα, έχοντας βρει ένα κομμάτι ελεφαντόδοντο, σκάλισε περνώντας την ώρα του ένα κεφάλι και κάποιος περαστικός το είδε. Κι ακριβώς αυτός ο κύριος ήταν που τους έκανε να πάρουν την απόφαση να εγκαταλείψουν τη Βαλόν, καθώς βρήκε στον Ζαν μια θέση κοντά σ' έναν τεχνίτη ελεφαντόδοντου.

– Όπως βλέπετε, θείε μου, ο Ζαν θα μπει από αύριο κιόλας μαθητευόμενος στο νέο αφεντικό του. Δεν μου ζητούν χρήματα, θα έχει στέγη και τροφή... Σκέφτηκα λοιπόν πως ο Πεπέ κι εγώ θα τα καταφέρουμε. Δεν είναι δυνατόν να είμαστε πιο δυστυχημένοι απ' όσο στη Βαλόν.

Αυτό που αποσιωπούσε, ήταν η ερωτική απόδραση του Ζαν, τα γράμματα που είχε γράψει σ' ένα κορίτσι ευγενούς οικογένειας της πόλης, τα φιλιά που αντάλλαξε μαζί της πάνω από έναν τοίχο, ένα ολόκληρο σκάνδαλο που είχε οδηγήσει στην αναχώρησή τους. Η Ντενίζ συνόδευε τον αδελφό της στο Παρίσι πάνω απ' όλα για να τον προσέχει, καθώς καταλήφθηκε από μητρικό φόβο μπροστά σ' αυτό το τόσο όμορφο και τόσο χαρούμενο μεγάλο παιδί, που λάτρευαν όλες οι γυναίκες.

Ο θείος Μπωντύ ήταν αδύνατο να συνέλθει. Επαναλάμβανε τις ερωτήσεις του. Ωστόσο, όταν την άκουσε να μιλάει έτσι για τους αδελφούς της, της μίλησε στον ενικό.

– Ο πατέρας σου λοιπόν δεν άφησε τίποτα; Εγώ πίστευα ότι υπήρχαν ακόμα μερικά χρήματα. Α! Τον είχα συχνά συμβουλεύσει, στα γράμματά μου, να μην πάρει αυτό το βαφείο! Γενναία καρδιά, αλλά μυαλό κουκούτσι!... Κι έμεινες εσύ με τα αγόρια στην αγκαλιά, να πρέπει να ταΐζεις αυτή τη μικρή οικογένεια!

Η χολωμένη φάτσα του φωτίστηκε, δεν είχε πια τα κόκκινα μάτια με τα οποία κοίταζε τον *Παράδεισο των Κυριών*. Ξαφνικά, αντιλήφθηκε πως τους έφραζε την είσοδο.

– Εμπρός, λέει, περάστε, αφού ήρθατε... Περάστε, είναι προτιμότερο από το να χαζεύετε μπροστά σ' αυτές τις ανοησίες.

Και, αφού έριξε μια τελευταία θυμωμένη ματιά στα εμπορεύματα απέναντι, έκανε χώρο να περάσουν τα παιδιά, τρύπωσε πρώτος στο κατάστημα, φωνάζοντας τη γυναίκα και την κόρη του.

– Ελιζαμπέτ, Ζενεβιέβ, ελάτε λοιπόν, έχετε επισκέψεις!

Αλλά η Ντενίζ και τα μικρά δίστασαν λίγο μπροστά στα σκοτάδια του καταστήματος. Τυφλωμένοι από το δυνατό φως της μέρας, ανοιγόκλειναν τα μάτια σαν να βρίσκονταν στο κατώφλι μιας άγνωστης τρύπας, ψηλαφώντας το έδαφος με το πόδι, από τον ενστικτώδη φόβο κάποιου σκαλοπατιού που δεν είχαν δει. Και καθώς είχαν πλησιάσει μεταξύ τους ακόμη περισσότερο από αυτόν τον αόριστο φόβο, σφιγμένοι κι άλλο ο ένας πάνω στον άλλον, με τον μικρό αδελφό πάντα ανάμεσα στις φούστες της νεαρχής κοπέλας και τον μεγάλο από πίσω, έκαναν την είσοδό τους με μια χαμογελαστή κι ανήσυχη χάρη. Η μαύρη σιλουέτα των πένθιμων ρούχων τους, ξεχώριζε στην πρωινή φωτεινότητα, μια λοξή ακτίνα φωτός χρύσιζε τα ξανθά μαλλιά τους.

– Περάστε, περάστε, επαναλάμβανε ο Μπωντύ.

Με μερικές σύντομες φράσεις, ενημέρωσε την κυρία Μπωντύ και την κόρη του. Η πρώτη ήταν μια κοντή αναμικτή γυναικούλα, κατάχλωμη, με λευκά μαλλιά, λευκά μάτια, λευκά χείλη. Η Ζενεβιέβ, στην οποία τα εκφυλισμένα χαρακτηριστικά της μητέρας της φαίνονταν εντονότερα, είχε τη μεγάλη αδυναμία και την απουσία χρωμάτων ενός φυτού που μεγαλώνει στη σκιά. Τα υπέροχα μαύρα μαλλιά της, ωστόσο, που φύτρωναν πλούσια και βαριά, σαν από θαύμα, σε αυτό το φτωχό σώμα, της έδιναν μια θλιμμένη χάρη.

– Περάστε, είπαν με τη σειρά τους οι δυο γυναίκες. Καλωσορίσατε.

Κι έβαλαν τη Ντενίζ να καθίσει πίσω από έναν πάγκο. Αμέσως ο Πεπέ ανέβηκε στα γόνατα της αδελφής του, ενώ ο Ζαν, με την πλάτη σε μια μπουαζερί, στεκόταν κοντά της. Ένωσαν ασφαλείς, κοιτούσαν το κατάστημα και τα μάτια τους συνήθιζαν το σκοτάδι. Τώρα έβλεπαν το καπνισμένο και χαμηλό ταβάνι, τους δρύινους πάγκους που γυάλιζαν από τη χρήση, τα παμπάλαια συρτάρια με τα γερά χερούλια. Τόπια από σκούρα εμπορεύματα έφθαναν μέχρι τα δοκάρια. Η μυρωδιά των υφασμάτων και της μπογιάς, μια στυφή χημική μυρωδιά, πολλαπλασιαζόταν από την υγρασία του πατώματος. Στο βάθος, δυο υπάλληλοι και μια δεσποινίς τακτοποιούσαν κομμάτια λευκής φανέλας.

– Μήπως αυτός εδώ ο μικρός κύριος θα ήθελε να φάει κάτι; είπε η κυρία Μπωντύ χαμογελώντας στον Πεπέ.

– Όχι, ευχαριστούμε, απάντησε η Ντενίζ. Ήπιαμε μια κούπα γάλα στο καφενείο, μπροστά στον σταθμό.

Και καθώς η Ζενεβιέβ κοίταζε το ελαφρύ πακέτο που η Ντενίζ είχε ακουμπήσει κάτω, πρόσθεσε:

– Άφησα το μπαούλο μας στον σταθμό.

Κοκκίνιζε, καταλάβαινε ότι δεν ήταν σωστό να εμφανιστεί με όλα τα πράγματά της στο κατάστημα του θείου της. Ήδη, μέσα στο βαγόνι, μόλις το τρένο είχε φύγει από τη Βαλόν, το είχε μετανιώσει, γι' αυτό όταν έφτασαν στο Παρίσι, είχε αφήσει το μπαούλο και τάισε τα παιδιά.

– Λοιπόν, λέει ξαφνικά ο Μπωντύ, ας μιλήσουμε καθαρά... Σου έγραψα, είναι αλήθεια, αλλά πριν έναν χρόνο. Κι όπως βλέπεις, φτωχό μου κορίτσι, εδώ κι έναν χρόνο οι δουλειές δεν πάνε καλά...

Σταμάτησε, πνιγμένος από συγκίνηση που δεν ήθελε να δείξει. Η κυρία Μπωντύ και η Ζενεβιέβ, με ύφος καρτερικό, είχαν χαμηλώσει τα μάτια.

– Ω! Κρίση είναι, θα περάσει, είμαι σίγουρος, συνέχισε,

απλώς ελάττωσα το προσωπικό. Εδώ έχω μόνο τρία άτομα, και δεν είναι κατάλληλη στιγμή να προσλάβω ένα τέταρτο. Εντέλει, δεν μπορώ να σε προσλάβω όπως σου είχα προτείνει, καχημένη μου.

Η Ντενίζ τον άκουγε, κατάπληκτη, κατάχλωμη. Εκείνος επέμεινε προσθέτοντας:

- Δεν θα βοηθούσε ούτε εσένα, ούτε εμάς.
- Εντάξει, θείε μου, κατόρθωσε να προφέρει με κόπο. Θα προσπαθήσω να τα βγάλω πέρα παρ' όλα αυτά.

Οι Μπωντού δεν ήταν κακοί άνθρωποι. Αλλά διαμαρτύρονταν ότι ποτέ δεν τους χαμογέλασε η τύχη. Την εποχή που το εμπόριό τους πήγαινε καλά, είχαν αναθρέψει πέντε αγόρια, από τα οποία τα τρία πέθαναν σε ηλικία είκοσι ετών. Το τέταρτο είχε πάρει κακό δρόμο, το πέμπτο μόλις είχε φύγει για το Μεξικό σαν λοχαγός. Τους είχε απομείνει μόνο η Ζενεβιέβ. Αυτή η οικογένεια είχε πολλά έξοδα, κι ο Μπωντού έμεινε ταπί αγοράζοντας στο Ραμπουγιέ, την πατρίδα του πεθερού του, ένα τεράστιο παλιό σπίτι. Σαν έμπορος του παλιού καιρού, με εμμονή στην εντιμότητα, είχε μέσα του μια πίκρα που διαρκώς μεγάλωνε.

- Οι άνθρωποι προειδοποιούν, επανέλαβε καθώς θύμωνε σιγά σιγά από την ίδια του τη σκληρότητα. Μπορούσες να μου γράψεις, θα σου είχα απαντήσει να μείνετε εκεί που είστε. Όταν έμαθα τον θάνατο του πατέρα σου, εννοείται πως είπα αυτά που όλοι λένε συνήθως. Αλλά εσύ τώρα έρχεσαι ουρανοκατέβατη, χωρίς προειδοποίηση... Είναι μεγάλο πρόβλημα.

Ύψωνε τη φωνή του, αυτό τον ανακούφιζε. Η γυναίκα και η κόρη του κάθονταν με τα μάτια στο πάτωμα, γυναίκες υποταγμένες που δεν θα επέτρεπαν στον εαυτό τους να επέμβει. Ωστόσο, ενώ ο Ζαν έχανε το χρώμα του, η Ντενίζ είχε σφίξει επάνω της τον τρομοκρατημένο Πεπέ. Άφησε να κυλήσουν δυο χοντρά δάκρυα.

– Εντάξει, θείε μου, επανέλαβε. Θα φύγουμε.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, να έρθει ο Μπωντύ στα σύγκαλά του. Έπεσε μια αμήχανη σιωπή. Στη συνέχεια, μίλησε πάλι με σκυθρωπό ύφος:

– Δεν σας πετάω στον δρόμο... Αφού ήρθατε τώρα, θα κοιμηθείτε επάνω για απόψε, όπως και να είναι η κατάσταση. Μετά θα δούμε.

Τότε, η κυρία Μπωντύ και η Ζενεβιέβ κατάλαβαν μ' ένα νεύμα ότι μπορούσαν να τακτοποιήσουν τα πράγματα. Όλα κανονίστηκαν. Δεν είχαν ν' ασχοληθούν καθόλου με τον Ζαν. Όσο για τον Πεπέ, θα ήταν τέλεια στο σπίτι της κυρίας Γκρα, μιας γηραιάς κυρίας που κατοικούσε σ' ένα ισόγειο της οδού Ορτί, όπου φιλοξενούσε με πλήρη διατροφή μικρά παιδιά, με σαράντα περίπου φράγκα τον μήνα. Η Ντενίζ δήλωσε ότι μπορεί να πληρώσει τον πρώτο μήνα. Έμενε τώρα να τακτοποιήσουν και την ίδια. Σίγουρα θα της έβρισκαν μια θέση στη συνοικία.

– Μήπως ο Βενσάρ ζητά πωλήτρια; είπε η Ζενεβιέβ.

– Μα βέβαια! Πράγματι! φώναξε ο Μπωντύ. Θα πάμε να τον δούμε μετά το γεύμα. Στη βράση κολλάει το σίδερο.

Ούτε ένας πελάτης δεν ήρθε να διαταράξει αυτή την οικογενειακή υπόθεση. Το κατάστημα παρέμενε μαύρο και άδειο. Στο βάθος, οι δυο υπάλληλοι κι η δεσποινίς συνέχιζαν την εργασία με κουβέντες ψιθυριστές και συριστικές. Ωστόσο, εμφανίστηκαν τρεις κυρίες κι η Ντενίζ έμεινε μόνη για μια στιγμή. Φίλησε τον Πεπέ με στενοχώρια στην ιδέα του προσεχούς αποχωρισμού. Το παιδί, χαδιάρικο σαν γατάκι, έκρυβε το κεφάλι του, χωρίς να λείει κουβέντα. Όταν η κυρία Μπωντύ κι η Ζενεβιέβ επέστρεψαν, το βρήκαν πολύ φρόνιμο, και η Ντενίζ διαβεβαίωσε ότι δεν κάνει φασαρία: έμενε βουβό για ολόκληρες μέρες, ζώντας με χάρδια. Έτσι, μέχρι την ώρα του φαγητού, οι τρεις τους μίλησαν για τα παιδιά, το νοικοκυριό, τη ζωή στο Παρίσι και στην

επαρχία, με σύντομες κι αόριστες φράσεις, σαν συγγένισσες λίγο προβληματισμένες που δεν γνωρίζονταν. Ο Ζαν είχε σταθεί στο κατώφλι του καταστήματος και δεν το κουνούσε πλέον, καθώς έβρισκε ενδιαφέρουσα τη ζωή στα πεζοδρόμια, χαμογελώντας στα όμορφα κορίτσια που περνούσαν.

Στις δέκα, εμφανίστηκε μια υπηρέτρια. Συνήθως, έστρωναν τραπέζι για τον Μπωντύ, τη Ζενεβιέβ και τον πρώτο στην ιεραρχία υπάλληλο. Στις έντεκα, έστρωναν δεύτερη φορά τραπέζι για την κυρία Μπωντύ, τον άλλον υπάλληλο και τη δεσποινίδα.

– Ελάτε να φάμε! είπε ο υφασματέμπορος, στρεφόμενος προς την ανιψιά του.

Κι όταν κάθισαν όλοι στη στενή τραπεζαρία, στο πίσω μέρος του καταστήματος, φώναξε και τον πρώτο στην ιεραρχία υπάλληλο που καθυστέρούσε.

– Κολομπάν!

Ο νεαρός ζήτησε συγγνώμη επειδή καθυστέρησε τακτοποιώντας τις φανέλες. Ήταν ένα μεγαλόσωμος νεαρός είκοσι πέντε ετών, βαρύς και μονοκόμματος. Παρά την έντιμη φάτσα του, με το μεγάλο χαλαρό στόμα, έκρυβε πονηριά στα μάτια.

– Τι στο καλό! Υπάρχει χρόνος για όλα, έλεγε ο Μπωντύ, ο οποίος είχε καθίσει κι έκοβε ένα κομμάτι κρύο βοδινό, με σύνεση κι επιτηδειότητα αφεντικού, επιτυγχάνοντας με το μάτι να είναι οι φέτες λεπτές με απόκλιση γραμμαριού.

Τους σέρβιρε όλους, έκοψε μάλιστα και το ψωμί. Η Ντενίζ πήρε τον Πεπέ κοντά της για να τον προσέχει με το φαγητό του. Αλλά η σκοτεινή τραπεζαρία της προκαλούσε ανησυχία. Την κοίταζε κι ένιωθε να σφίγγεται η καρδιά της, καθώς η ίδια ήταν συνηθισμένη στα μεγάλα δωμάτια της επαρχίας της, τα άδεια και φωτεινά. Εδώ, ένα μοναδικό παράθυρο έβλεπε προς μια μικρή εσωτερική αυλή, η οποία επικοινωνούσε με τον δρόμο μέσω μιας σκοτεινής αλέας που οδηγούσε στο σπίτι. Κι

αυτή η υγρή και βρόμικη αυλή, ήταν σαν τον πάτο πηγαδιού, από το στρογγυλό στόμιο του οποίου έβγαινε ένα απροσδιόριστο φως. Τις χειμωνιάτικες ημέρες έπρεπε ν' ανάβουν το γκαζί από το πρωί ως το βράδυ. Όταν ο καιρός επέτρεπε να μην το ανάβουν, ήταν ακόμα πιο θλιβερά. Χρειάστηκε λίγος χρόνος στη Ντενίζ για να συνηθίσουν τα μάτια της και να διακρίνει επαρκώς το φαγητό στο πιάτο της.

– Να ένα παλληκάρι που έχει όρεξη, δήλωσε ο Μπωντού, διαπιστώνοντας ότι ο Ζαν είχε τελειώσει το βοδινό του. Αν δουλεύει τόσο όσο τρώει, θα γίνει ένας σκληρός άντρας... Αλλά εσύ, κόρη μου, δεν τρως;... Και τώρα που μπορούμε να συζητήσουμε, πες μου, γιατί δεν παντρεύτηκες στη Βαλόν;

Η Ντενίζ άφησε το ποτήρι που ετοιμαζόταν να φέρει στα χείλη της.

– Ω! Θείε μου, πώς να παντρευτώ! Δεν μιλάτε σοβαρά! Και οι μικροί;

Στο τέλος γέλασε, τόσο η ιδέα της φαινόταν απίθανη. Εξάλλου θα τη ζητούσε κάποιος άνδρας χωρίς δεκάρα, αδύνατη σαν πουλάκι και επιπλέον ούτε καν όμορφη; Όχι, όχι, δεν θα παντρευόταν ποτέ, της έφταναν τα δυο παιδιά.

– Έχεις άδικο, επαναλάμβανε ο θείος, μια γυναίκα πάντα έχει την ανάγκη ενός άνδρα. Αν είχες βρει ένα καλό παιδί, δεν θα βρισκόσασταν τώρα εσύ και τα παιδιά στους πέντε δρόμους του Παρισιού, σαν τσιγγάνοι.

Διέκοπτε για να μοιράσει εκ νέου, με δίκαιη φειδώ, μια πιατέλα με πατάτες και λαρδί που έφερε η υπηρέτρια. Μετά, δείχνοντας με το κουτάλι τη Ζενεβιέβ και τον Κολομπάν:

– Να! είπε, αυτοί οι δυο θα παντρευτούν την άνοιξη, αν πάει καλά η χειμωνιάτικη σεζόν.

Ήταν συνήθεια της επιχείρησης. Ο ιδρυτής, ο Αριστίντ Φινέ, είχε δώσει την κόρη του Ντεζιρέ στον πρώτο στην ιεραρχία υπάλληλό του, τον Οσκόρν. Ο Μπωντού, όταν ήρθε στην οδό

Μισοντιέρ με επτά φράγκα στην τσέπη, είχε παντρευτεί την κόρη του Οσκόρν, την Ελιζαμπέτ. Και ήθελε με τη σειρά του να δώσει την κόρη του Ζενεβιέβ και το κατάστημα στον Κολομπάν, μόλις άνοιγαν πάλι οι δουλειές. Το ότι καθυστερούσε έναν γάμο που είχε αποφασιστεί εδώ και τρία χρόνια, το έκανε από ενδοιασμό, από πείσμα εντιμότητας: είχε πάρει στα χέρια του ένα κατάστημα σε ευημερία, δεν ήθελε με κανέναν τρόπο να το παραδώσει στα χέρια ενός γαμπρού με λιγότερη πελατεία και αμφίβολα κέρδη.

Ο Μπωντύ συνέχισε να μιλά, παρουσίασε τον Κολομπάν που καταγόταν από το Ραμπουργιέ, όπως ο πατέρας της κυρίας Μπωντύ, υπήρχε μάλιστα μακρινή συγγένεια μεταξύ τους. Ο Κολομπάν ήταν πολύ εργατικός, εδώ και δέκα χρόνια κοπίαζε στο κατάστημα και είχε κερδίσει επάξια τη θέση του! Δεν ήταν άλλωστε ο πρώτος τυχών, είχε πατέρα αυτόν τον γλεντζέ, τον Κολομπάν, έναν κτηνίατρο γνωστό σε όλη την περιοχή του Σαιν ε Ουάζ, έναν καλλιτέχνη στο είδος του, αλλά τόσο μεγάλο κοιλιόδουλο, που έτρωγε τα πάντα.

– Δόξα τω Θεώ! είπε ο υφασματέμπορος, για να καταλήξει ότι, μπορεί ο πατέρας να πίνει και να κυνηγάει τον ποδόγυρο, ο γιος όμως έμαθε εδώ να εκτιμά την αξία του χρήματος.

Ενώ μιλούσε ο Μπωντύ, η Ντενίζ κοίταζε εξεταστικά τον Κολομπάν και τη Ζενεβιέβ. Κάθονταν στο τραπέζι ο ένας δίπλα στον άλλον, αλλά ήταν πολύ φρόνιμοι, χωρίς να κοκκινίζουν, χωρίς ένα χαμόγελο. Από την πρώτη στιγμή, ο νεαρός υπολόγιζε σ' αυτόν τον γάμο. Είχε περάσει από τα διάφορα στάδια: μικρός του καταστήματος, μόνιμος πωλητής, και τέλος έγινε δεκτός στην οικογένεια συμμετέχοντας στις ιδιωτικές στιγμές και στις χαρές της, έχοντας κάνει υπομονή, με ζωή ρυθμισμένη σαν ρολόι, θεωρώντας τον γάμο με τη Ζενεβιέβ ως υπόθεση εξαιρετική και έντιμη. Η βεβαιότητα ότι την έχει, τον εμπόδιζε να την επιθυμεί. Κι η κοπέλα, επίσης, είχε συνηθίσει

να τον αγαπά, αλλά με τη σοβαρότητα της συγκρατημένης φύσης της και μ' ένα μεγάλο πάθος που ακόμα κι η ίδια αγνούσε, μέσα στην επίπεδη και τακτοποιημένη καθημερινή ζωή της.

– Όταν ο ένας θέλει τον άλλον κι όταν γίνεται, θεώρησε ότι έπρεπε να πει η Ντενίζ χαμογελώντας, για να φανεί αρεστή.

– Ναι, τελικά πάντα έτσι γίνεται, δήλωσε ο Κολομπάν, που μέχρι στιγμής δεν είχε αρθρώσει λέξη, μασώντας αργά.

Η Ζενεβιέβ, αφού τον κοίταξε πολλή ώρα, είπε με τη σειρά της:

– Πρέπει να τα έχεις βρει με τον άλλον, μετά το πράγμα πάει μόνο του.

Η σχέση τους είχε γεννηθεί μέσα σε αυτό το ισόγειο του παλιού Παρισιού. Ήταν σαν λουλούδι που μεγαλώνει στο σκοτάδι. Εδώ και δέκα χρόνια, εκείνη γνώριζε μόνο αυτόν, περνούσε τις ημέρες της δίπλα του, πίσω από τις ίδιες στοίβες υφάσματος, στα σκοτάδια του καταστήματος, και, πρωί βράδυ, οι δυο τους βρίσκονταν δίπλα δίπλα στη στενή τραπεζαρία, την κρύα σαν πηγάδι. Πουθενά αλλού δεν θα ήταν περισσότερο κρυμμένοι, ακόμα κι αν βρίσκονταν χαμένοι στην εξοχή, μέσα στα φυλλώματα. Εκείνη είχε δοθεί για πάντα σ' αυτή τη σχέση, μέσα σε αυτή τη συνένοχη σκιά, από ανυπαρξία αγάπης κι από πλήξη, και μόνο μια αμφιβολία, ένας ζηλόφθονος φόβος μπορούσε να την κάνει να το συνειδητοποιήσει.

Ωστόσο η Ντενίζ νόμισε πως διέκρινε μια νεογέννητη ανησυχία, στο βλέμμα που έριξε η Ζενεβιέβ στον Κολομπάν. Απάτησε επίτηδες με έναν τόνο ευγένειας:

– Μπα! Όταν αγαπάς, πάντα συνεννοείσαι.

Ο Μπωντύ επέβλεπε το τραπέζι με πυγμή. Είχε μοιράσει λεπτές φέτες τυριού μπρι, και προς τιμήν των συγγενών του, ζήτησε και δεύτερο επιδόρπιο, ένα βάζο μαρμελάδα βύσσινο, γενναιοδωρία που φάνηκε να εκπλήσσει τον Κολομπάν. Ο Πεπέ

που μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν πολύ φρόνιμος, συμπεριφέρθηκε άσχημα μόλις είδε τη μαρμελάδα. Ο Ζαν, έδειξε ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια της συζήτησης για τον γάμο, μελετούσε τη φάτσα της εξαδέλφης Ζενεβιέβ, την οποία έβρισκε πολύ πλαδαρή, πολύ χλωμή και μέσα του την συνέκρινε με λευκό λαγουδάκι, με μαύρα αυτιά και κόκκινα μάτια.

- Τέρμα η συζήτηση, πρέπει να φάνε κι οι υπόλοιποι! αποφάνθηκε ο υφασματέμπορος, δίνοντας το σινιάλο να σηκωθούν από το τραπέζι. Δεν πρέπει, όταν επιτρέπουμε στον εαυτό μας να το ρίξει λίγο έξω, να το παρακάνουμε.

Η κυρία Μπωντύ, ο άλλος υπάλληλος και η δεσποινίς ήρθαν να καθίσουν στο τραπέζι με τη σειρά τους. Η Ντενίζ έμεινε πάλι μόνη, κάθισε κοντά στην πόρτα περιμένοντας μέχρις ότου μπορέσει να την οδηγήσει ο θεός της στου Βενσάρ. Ο Πεπέ έπαιζε στα πόδια της, ο Ζαν είχε καθίσει στο κατώφλι κι άρχισε πάλι να χαζεύει. Και σχεδόν για μία ώρα, η Ντενίζ κοίταζε με ενδιαφέρον ό,τι συνέβαινε γύρω της. Από καιρού εις καιρόν έμπαιναν πελάτισσες: φάνηκε μια κυρία, μετά δυο άλλες. Το κατάστημα κρατούσε τη μυρωδιά του παλιού, το ημίφως, όπου ολόκληρο το παλιό εμπόρευμα, όμορφο και απλό, μαρτυρούσε την εγκατάλειψη. Όμως, από την άλλη πλευρά του δρόμου, εκείνο που πάθιαζε τη Ντενίζ ήταν το πολυκατάστημα *Στον Παράδεισο των Κυριών*, καθώς έβλεπε τις βιτρίνες του από την ανοιχτή πόρτα. Ο ουρανός ήταν σκεπασμένος, μια γλυκιά βροχή έκανε χλιαρό τον αέρα, κι ας μην ήταν η εποχή. Και μέσα στη λευκότητα της ημέρας, όπου οι ακτίνες του ήλιου δημιουργούσαν μια διάσπαρτη σκόνη, το μεγάλο κατάστημα ζωντάνευε γεμάτο πελάτες.

Στη Ντενίζ έδινε την εντύπωση μιας μηχανής, που δούλευε κάτω από μεγάλη πίεση και η δόνησή της έφτανε μέχρι τα εμπορεύματα. Δεν ήταν πια οι ψυχρές βιτρίνες του πρωινού, τώρα φαινονταν θερμές και πάλλουσες από τον εσωτερικό κρα-

δασμό. Κόσμος τις κοιτούσε, γυναίκες σταματούσαν κουτουλώντας μπροστά στα τζάμια, ένα ολόκληρο πλήθος γεμάτο σφοδρή επιθυμία. Και τα υφάσματα έπαιρναν ζωή μέσα σ' αυτό το πάθος του πεζοδρομίου: οι δαντέλες ανατρίχιαζαν, έτσι όπως έπεφταν έκρυβαν τα βάθη του καταστήματος, μ' έναν ανησυχητικό αέρα μυστηρίου· ακόμα και τα κομμάτια υφάσματος, χοντρά και τετράγωνα ανέπνεαν, έβγαζαν μια ανάσα πειρασμού, ενώ τα παλτά έσφιγγαν κι άλλο τις κούκλες που ζωντάνευαν, και το βαρύ βελούδινο μαντό φούσκωνε από την κίνηση του λαιμού και το τρεμούλιασμα των γοφών, χυτό και ζεστό, λες και βρισκόταν πάνω σε αληθινούς ώμους. Αλλά η ζέστη εργοστασίου που απέπνεε το κατάστημα, προερχόταν κυρίως από την πώληση, το σπρωξίδι στους πάγκους, που το ένιωθες πίσω από τους τοίχους. Ακουγόταν το συνεχές γουργούρισμα της μηχανής σε πλήρη λειτουργία, φουρνιές από πελάτισσες, συνωστίζονταν μπροστά στα ράφια, ζαλισμένες από τα εμπορεύματα, και ύστερα έσπευδαν μετά μανίας στο ταμείο. Κι όλο αυτό με τάξη, οργανωμένο με ακρίβεια μηχανής, με τις γυναίκες να αποτελούν μέρος της δύναμης και της λογικής των γραναζιών.

Η Ντενίζ, ένιωθε τον πειρασμό από το πρωί. Αυτό το κατάστημα, τόσο μεγάλο για τα μέτρα της, όπου έβλεπε να μπαίνουν σε μια ώρα περισσότερα άτομα απ' όσα έμπαιναν σε έξι μήνες στου Κορνάιγ, τη ζάλιζε και την τραβούσε. Και μέσα στην επιθυμία της να μπει εκεί, υπήρχε ένας φόβος που τελικά την κατέλαβε ολοκληρωτικά. Την ίδια στιγμή, το κατάστημα του θείου της την έκανε να νιώθει δυσάρεστα. Ήταν μια παράλογη περιφρόνηση, μια ενστικτώδης απέχθεια γι' αυτήν την παγωμένη τρύπα του παλαιικού εμπορίου. Όλες οι αισθήσεις της, η ανήσυχη είσοδός της, η ξινή υποδοχή των συγγενών της, το θλιβερό γεύμα υπό το φυλακισμένο φως της μέρας, η αναμονή της μέσα στην κοιμισμένη μοναξιά αυτού

του καταστήματος που πνέει τα λούσθια, συνοψίζονταν σε μια βουβή διαμαρτυρία, και σ' ένα πάθος για ζωή και φως. Και παρά την καλή καρδιά της, τα μάτια της στρέφονταν συνέχεια *Στον Παράδεισο των Κυριών*, σαν να είχε ανάγκη η πωλήτρια που κρυβόταν μέσα της να ξαναξεσταθεί στη φλόγα αυτού του μεγάλου παζαριού.

- Τουλάχιστον αυτοί έχουν κόσμο! άφησε να της ξεφύγει.

Αλλά μετάνιωσε γι' αυτήν την κουβέντα, διακρίνοντας δίπλα της τους Μπωντύ. Η κυρία Μπωντύ που είχε τελειώσει το φαγητό της, στεκόταν όρθια, κάτασπρη, με τα λευκά μάτια της καρφωμένα στο θηρίο. Είχε παραιτηθεί, δεν μπορούσε να το βλέπει, να το συναντά έτσι στην άλλη πλευρά του δρόμου, χωρίς να της φουσκώνει τα βλέφαρα μια βουβή απελπισία. Όσο για τη Ζενεβιέβ, επιτηρούσε με αυξανόμενη ανησυχία τον Κολομπάν, ο οποίος, νομίζοντας πως δεν ασχολούνται μαζί του, κοιτούσε εκστασιασμένος τις πωλήτριες των έτοιμων ενδυμάτων, που το τμήμα τους μπορούσε κανείς να διακρίνει πίσω από τα τζάμια του μεσοπατώματος. Ο Μπωντύ, χολωμένος, αρκέστηκε να πει:

- Ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός. Υπομονή.

Η οικογένεια, προφανώς, ενίσχυε το κύμα κακίας που του ανέβαινε στον λαιμό. Το φιλότιμό του τον εμπόδιζε ν' ανοίξει την καρδιά του από τώρα, μπροστά σ' αυτά τα παιδιά που είχαν φτάσει μόλις εκείνο το πρωί. Τελικά, ο υφασματέμπορος έκανε μια προσπάθεια, απέστρεψε το βλέμμα για να μη βλέπει το θέαμα της πώλησης απέναντι.

- Λοιπόν, είπε πάλι, ας πάμε στου Βενσάρ. Οι θέσεις είναι περιζήτητες, ίσως αύριο να είναι αργά.

Πριν φύγει όμως, έδωσε εντολή στον δεύτερο σε ιεραρχία υπάλληλο να πάει στον σταθμό να πάρει το μπαούλο της Ντενίζ. Από την πλευρά της, η κυρία Μπωντύ, στην οποία η κοπέλα είχε εμπιστευτεί τον Πεπέ, αποφάσισε να εκμεταλλευτεί την

περίσταση για να οδηγήσει τον μικρό στην οδό Ορτί, στην κυρία Γκρα, να συζητήσει μαζί της και να τα βρουν. Ο Ζαν υποσχέθηκε στην αδελφή του να μην το κουνήσει από το κατάστημα.

– Θα κάνουμε δυο λεπτά, διευκρίνισε ο Μπωντύ, ενώ κατέβαινε την οδό Γκαγιόν με την ανιψιά του. Ο Βενσάρ απέκτησε ειδικευση στα μεταξωτά και κάνει ακόμη καλές δουλειές. Ω! Δυσκολεύεται όπως όλοι, αλλά είναι ένας πανούργος που τα βγάζει πέρα χάρη σε μια σκυλίτσα φιλαργυρία... Νομίζω πάτως πως θέλει ν' αποσυρθεί εξαιτίας των ρευματισμών του.

Το κατάστημα βρισκόταν στην οδό Νεβ ντε Πετί Σαν, κοντά στη στοά Σουαζέλ. Ήταν καθαρό και φωτεινό, με εντελώς μοντέρνα πολυτέλεια, μικρό ωστόσο, και φτωχό σε εμπορεύματα. Ο Μπωντύ κι η Ντενίζ πέτυχαν τον Βενσάρ σε μεγάλη συζήτηση με δυο κυρίους.

– Μην ενοχλείστε, φώναξε ο υφασματέμπορος. Δεν βιαζόμαστε, μπορούμε να περιμένουμε.

Κι επιστρέφοντας από διακριτικότητα στην πόρτα, πρόσθεσε σκύβοντας στο αυτί της κοπέλας:

– Ο αδύνατος δουλεύει στον *Παράδεισο*, είναι δεύτερος στην ιεραρχία στα μεταξωτά, κι ο χοντρός είναι εργοστασιάρχης από τη Λυών.

Η Ντενίζ κατάλαβε ότι ο Βενσάρ προσπαθούσε να πουλήσει το κατάστημά του στον Ρομπινώ, τον υπάλληλο του *Παραδείσου των Κυριών*. Με ειλικρίνεια και καθαρό πρόσωπο, έδινε τον λόγο της τιμής του, με την άνεση ανθρώπου που είχε εύκολους τους όρκους. Κατά τη γνώμη του, η επιχείρησή του ήταν μια χρυσή ευκαιρία, κι ενώ έδειχνε υγιέστατος, διέκοπτε για να παραπονεθεί, για να γκρινιάξει για τους μεγάλους πόνους του, που τον υποχρέωναν να χάσει την περιουσία του. Αλλά ο Ρομπινώ, νευρικός και προβληματισμένος, τον διέκοπτε ανυπόμονα: γνώριζε την κρίση που περνούσαν οι νεωτερισμοί, ανέφερε έναν ειδικό στα μεταξωτά που είχε ήδη βουλιάξει λόγω

γεινίασης με τον *Παράδεισο*. Ο Βενσάρ, θυμωμένος, ύψωσε τη φωνή.

– Για όνομα του Θεού! Η κατρακύλα αυτού του μεγάλου βλάκα, του Βαμπρ, ήταν μοιραία. Η γυναίκα του τα έτρωγε όλα... Κι έπειτα, εμείς, βρισκόμαστε πάνω από πεντακόσια μέτρα μακριά, ενώ ο Βαμπρ ήταν ακριβώς δίπλα.

Εκείνη τη στιγμή επενέβη ο Γκωζάν, ο εργοστασιάρχης μεταξωτών. Οι τόνοι κατέβηκαν πάλι. Αυτός, κατηγορούσε τα μεγάλα καταστήματα ότι καταστρέφουν τη γαλλική παραγωγή. Τρεις ή τέσσερις έκαναν τους νόμους, βασίλευαν σαν αφεντικά στην αγορά, κι άφηγε να εννοηθεί ότι ο μόνος τρόπος να τους νικήσουν ήταν να ευνοήσουν το μικρεμπόριο, την εξειδίκευση κυρίως, στην οποία ανήκε το μέλλον. Μπορούσε επίσης να προσφέρει στον Ρομπινώ μεγάλη πίστωση.

– Βλέπετε πώς σας μεταχειρίστηκε ο *Παράδεισος*! επαναλάμβανε. Καμιά ανταμοιβή για τις υπηρεσίες που προσφέρατε, είναι μηχανή που εκμεταλλεύεται τον κόσμο!... Τη θέση του πρώτου στην ιεραρχία υπαλλήλου σάς την είχαν υποσχεθεί από καιρό, μέχρι που μπήκε στη μέση ο Μπουτεμόν, που δεν είχε και κανέναν τίτλο, κι ενώ δεν την άξιζε, την πήρε αμέσως.

Η πληγή αυτής της αδικίας ήταν ακόμα ανοιχτή για τον Ρομπινώ. Ωστόσο, δίσταζε να κάνει δική του δουλειά, εξηγούσε ότι δεν ήταν δικά του τα χρήματα, η γυναίκα του ήταν που είχε κληρονομήσει εξήντα χιλιάδες φράγκα, και ο ίδιος είχε πολλούς ενδοιασμούς μπροστά σε τόσα λεφτά, θα προτιμούσε, έλεγε, να κόψει τα δυο χέρια του παρά να την εκθέσει σε αβέβαιες επιχειρήσεις.

– Όχι, δεν είμαι σίγουρος ακόμα, είπε τελικά. Αφήστε μου χρόνο να το σκεφτώ, θα μιλήσουμε πάλι.

– Όπως θέλετε, είπε ο Βενσάρ κρύβοντας τη δυσαρέσκειά του πίσω από ένα καλοκάγαθο ύφος. Εγώ δεν είχα λόγο να το πουλήσω. Αν δεν είχα αυτούς τους πόνους...

Κι ερχόμενος στο κέντρο του καταστήματος:

– Τι μπορώ να κάνω για σας, κύριε Μπωντού;

Ο υφασματέμπορος που είχε στήσει αυτί, παρουσίασε τη Ντενίζ, είπε όσα τον συνέφεραν από την ιστορία της, ότι είχε προϋπηρεσία δύο ετών στην επαρχία.

– Και καθώς μου είπαν ότι αναζητάτε μια καλή πωλήτρια...

Ο Βενσάρ έδειξε μεγάλη απογοήτευση.

– Ω! Τι ειρωνεία της τύχης! Βεβαίως κι έψαχνα επί οκτώ ημέρες μια πωλήτρια. Μα μόλις προσέλαβα μία, δεν πέρασαν δυο ώρες.

Έπεσε μια βαριά σιωπή. Η Ντενίζ έμοιαζε απελπισμένη. Τότε ο Ρομπινώ που την κοίταζε με ενδιαφέρον, επειδή σήγουρα τη λυπήθηκε βλέποντας την απελπισία στην όψη της, τόλμησε να δώσει μια πληροφορία.

– Ξέρω πως στο δικό μας χρειάζομαστε κάποιον στο τμήμα των έτοιμων ενδυμάτων.

Ο Μπωντού δεν μπόρεσε να κρατήσει μια κραυγή που βγήκε από μέσα του:

– Στο δικό σας, α, όχι, ποτέ!

Έπειτα, φάνηκε στενοχωρημένος. Η Ντενίζ είχε γίνει κατακόκκινη: να μπει σ' αυτό το μεγάλο κατάστημα, ποτέ δεν θα τολμούσε! Ακόμη και η σκέψη να βρεθεί εκεί την γέμιζε υπερφάνεια.

– Γιατί όχι; συνέχισε ο Ρομπινώ κατάπληκτος. Αντιθέτως, θα ήταν μεγάλη ευκαιρία για τη δεσποινίδα... Τη συμβουλεύω να παρουσιαστεί αύριο πρωί στην κυρία Ωρελί, την επικεφαλής. Το χειρότερο που μπορεί να της συμβεί είναι να μην την προσλάβουν.

Ο υφασματέμπορος, για να κρύψει την εσωτερική του ταραχή, απάντησε με αόριστες φράσεις: γνώριζε την κυρία Ωρελί, ή τουλάχιστον τον άντρα της, τον Λομ, τον ταμιά, έναν

χοντρό που είχε κομμένο το δεξί χέρι από ένα όχημα δημόσιας χρήσης. Έπειτα, απευθυνόμενος απότομα στη Ντενίζ:

– Είναι δική της υπόθεση, άλλωστε, όχι δική μου... Είναι ελεύθερη ν' αποφασίσει.

Και βγήκε, αφού προηγουμένως χαιρέτησε τον Γκωζάν και τον Ρομπινώ. Ο Βενσάρ τον συνόδευσε μέχρι την πόρτα επαναλαμβάνοντας ότι λυπάται. Η κοπέλα έμεινε στη μέση του καταστήματος, ντροπαλή, επιθυμώντας να πάρει πληρέστερες πληροφορίες από τον υπάλληλο. Αλλά δεν τόλμησε, χαιρέτησε με τη σειρά της και είπε μόνο:

– Ευχαριστώ, κύριε.

Μόλις βρέθηκαν στο πεζοδρόμιο, ο Μπωντύ δεν ξαναμίλησε στην ανιψιά του. Περιπατούσε γρήγορα, την υποχρέωνε να τρέχει, παρασυρμένος από τις σκέψεις του. Στην οδό Μισοντιέρ, ετοιμαζόταν να μπει στο κατάστημά του, όταν ένας γειτονικός καταστηματούχος, όρθιος στην πόρτα του τον κάλεσε μ' ένα νεύμα. Η Ντενίζ στάθηκε να τον περιμένει.

– Τι συμβαίνει λοιπόν, μπαρμπα-Μπουρά; ρώτησε ο υφασματέμπορος.

Ο Μπουρά ήταν ένας ψηλός γέρος με κεφάλι προφήτη, με πολλά μαλλιά και γένια, με διαπεραστικά μάτια κάτω από πυκνά φρύδια. Διατηρούσε εμπορικό με μπαστούνια και ομπρέλες, έκανε επιδιορθώσεις, σκάλιζε μάλιστα και λαβές, πράγμα που είχε διαδώσει τη φήμη του ως καλλιτέχνη στη συνοικία. Η Ντενίζ έριξε μια ματιά στις βιτρίνες του καταστήματος, όπου οι ομπρέλες και τα μπαστούνια ήταν τοποθετημένα σε κανονικές σειρές. Αλλά όταν σήκωσε τα μάτια στο κατάστημα έμεινε άφωνη: ένα σαράβαλο, μεταξύ του *Παραδείσου των Κυριών* και του μεγάρου Λουί Κατόρζ, στριμωγμένο, ένας Θεός ξέρει πώς, σ' αυτή τη στενή τρύπα, στο βάθος της οποίας συνθλιβόνταν οι δυο όροφοί του. Χωρίς τα πλαϊνά στηρίγματα δεξιά κι αριστερά, θα είχε καταρρεύσει, με τις σαθρές και παραμορ-

φωμένες πλάκες της σκεπής, με τα δυο παράθυρα μιας πρόσφυης γεμάτης ρωγμές, που έσταζαν λεκέδες σκουριάς πάνω στη μισοφαγωμένη ξύλινη ταμπέλα.

– Γνωρίζετε ότι έστειλε επιστολή στον ιδιοκτήτη μου για ν' αγοράσει το ακίνητο, λέει ο Μπουρά κοιτάζοντας κατάματα τον υφασματέμπορο με τα μάτια του να βγάζουν φωτιά.

Ο Μπωντύ γλώμιασε κι άλλο κι έσκυψε τους ώμους. Επικράτησε σιωπή, οι δυο άνδρες στέκονταν με σοβαρό ύφος ο ένας απέναντι στον άλλον.

– Όλα πρέπει να τα περιμένουμε, είπε στο τέλος.

Τότε ο γέρος ξεσπάθωσε, τίναξε τα μαλλιά του και τη μακριά γενειάδα του.

– Ας το αγοράσει, θα το πληρώσει τέσσερις φορές πιο ακριβά!... Αλλά σας ορκίζομαι ότι, όσο ζω, δεν θα πάρει ούτε πέτρα. Το συμβόλαιό μου λήγει σε δώδεκα χρόνια... Τότε θα δούμε, θα δούμε!

Επρόκειτο για κήρυξη πολέμου. Ο Μπουρά στράφηκε προς τον *Παράδεισο των Κυριών* που ούτε ο ένας ούτε ο άλλος είχαν κατονομάσει. Κάποια στιγμή, ο Μπωντύ σήκωσε σιωπηλά το κεφάλι, διέσχισε τον δρόμο για να μπει στο κατάστημά του, με κομμένα πόδια, επαναλαμβάνοντας μόνο:

– Ω, Θεέ μου!... Ω, Θεέ μου!...

Η Ντενίζ που τα άκουσε όλα, ακολούθησε τον θείο της. Εκείνη τη στιγμή επέστρεψε και η κυρία Μπωντύ με τον Πεπέ κι αμέσως είπε ότι η κυρία Γκρα θα έπαιρνε το παιδί όποτε το αποφάσιζαν. Αλλά ο Ζαν είχε εξαφανιστεί, κι αυτό ανησύχησε την αδελφή του. Όταν επέστρεψε, με το πρόσωπο ξαναμμένο, μιλώντας για τη λεωφόρο με πάθος, τον κοίταζε λυπημένα και τον έκανε να κοκκινίσει. Είχαν φέρει το μπαούλο τους, θα κοιμόντουσαν επάνω, κάτω από τη σκεπή.

– Και τι έγινε με τον Βενσάρ; ρώτησε η κυρία Μπωντύ.

Ο υφασματέμπορος διηγήθηκε την άκαρπη προσπάθειά του,

μετά πρόσθεσε ότι είχαν υποδείξει μια θέση στην ανιψιά τους. Και με το χέρι να δείχνει προς τον *Παράδεισο των Κυριών*, είπε με περιφρόνηση:

– Για σκέψου! Εκεί μέσα!

Η οικογένεια παρέμενε πληγωμένη. Για το βραδινό, το πρώτο τραπέζι στήθηκε στις πέντε. Η Ντενίζ και τα παιδιά πήραν πάλι τη θέση τους, με τον Μπωντύ, τη Ζενεβιέβ και τον Κολομπάν. Μια λάμπα γκαζιού φώτιζε τη μικρή τραπεζαρία, μέσα στην οποία επικρατούσε η μυρωδιά του φαγητού. Το δείπνο κύλησε σιωπηλά. Αλλά στο επιδόρπιο, η κυρία Μπωντύ, που δεν μπορούσε να μείνει άλλο στη θέση της, άφησε το κατάστημα και πήγε κι έκατσε πίσω από την ανιψιά της. Και τότε, το κύμα που φούσκωνε από το πρωί έσκασε, όλοι ανακουφίστηκαν βρίζοντας το θηρίο.

– Είναι δική σου υπόθεση, είσαι ελεύθερη, επανέλαβε αρχικά ο Μπωντύ. Δεν θέλουμε να σ' επηρεάσουμε... Αν ήξερες όμως για τι κατάστημα πρόκειται!

Με κοφτές φράσεις, διηγήθηκε την ιστορία αυτού του Οκτάβ Μουρέ. Είχε όλες τις τύχες με το μέρος του! Ένα αγόρι που βρέθηκε από τον Νότο στο Παρίσι, μόνο με τη συμπαθητική τόλμη ενός τυχοδιώκτη και, από την επόμενη κιόλας μέρα, άρχισε τις γυναικοδουλειές, συνεχής εκμετάλλευση της γυναίκας, σκάνδαλο επ' αυτοφώρω, για το οποίο ακόμα μιλούσε όλη η συνοικία. Έπειτα, η απότομη κι ανεξήγητη κατάκτηση της κυρίας Εντουέν, που του έδωσε στο πιάτο τον *Παράδεισο των Κυριών*.

– Η καημένη η Καρολίν! διέκοψε η κυρία Μπωντύ. Ήταν μακρινή συγγενής μου. Αχ! Αν ζούσε, τα πράγματα θα εξελίσσονταν διαφορετικά. Δεν θα μας άφηνε να χαθούμε... Κι έπειτα αυτός είναι που τη σκότωσε. Ναι, μέσα στο εργοτάξιο του καταστήματος! Ένα πρωί, επισκεπτόμενη τα έργα, έπεσε σε μια τρύπα. Τρεις μέρες αργότερα, πέθανε. Αυτή, που δεν

αρρώσταινε ποτέ, που είχε τόσο καλή υγεία, τόσο όμορφη!... Το αίμα της πότισε τα θεμέλια του καταστήματος.

Μέσα από τους τοίχους έδειχνε το μεγάλο κατάστημα με το ωχρό και τρεμάμενο χέρι της. Η Ντενίζ, που άκουγε, όπως ακούει κανείς ένα παραμύθι, ανατρίχιασε ελαφρά. Ο φόβος που υπήρχε από το πρωί, κρυμμένος στον πειρασμό που ένιωθε, ίσως προερχόταν από το αίμα αυτής της γυναίκας, που νόμιζε ότι έβλεπε τώρα στους κόκκινους αρμούς του υπογείου.

– Θα έλεγε κανείς ότι αυτό του έφερε τύχη, πρόσθεσε η κυρία Μπωντύ, χωρίς να κατονομάσει τον Μουρέ.

Αλλά ο υφασματέμπορος ανασήκωσε τους ώμους, περιφρονώντας αυτές τις γυναικουλίστικες ιστορίες. Είπε τα πράγματα όπως τα έβλεπε εκείνος, εξήγησε την κατάσταση από την εμπορική πλευρά. Ο *Παράδεισος των Κυριών* είχε ιδρυθεί το 1822 από τους αδελφούς Ντελέζ. Όταν πέθανε ο πρωτότοκος, η κόρη του Καρολίν παντρεύτηκε με τον γιο ενός υφασματέμπορου, τον Σαρλ Εντουέν, κι αργότερα, όταν έμεινε χήρα παντρεύτηκε αυτόν τον Μουρέ. Του έδωσε λοιπόν το μισό κατάστημα. Τρεις μήνες μετά τον γάμο, ο θείος Ντελέζ πέθανε με τη σειρά του άκληρος, έτσι ώστε, όταν η Καρολίν άφησε τα κόκαλά της στα θεμέλια, αυτός ο Μουρέ είχε απομείνει ο μόνος κληρονόμος, ο μόνος ιδιοκτήτης του *Παραδείσου*. Η τύχη ήταν με το μέρος του!

– Ένας άνδρας όλο ιδέες, τόσο επικίνδυνες που θα αναστατώσει την περιοχή αν τον αφήσουν να τις εφαρμόσει! συνέχισε ο Μπωντύ. Νομίζω ότι η Καρολίν, καθώς ήταν κι αυτή λίγο ρομαντική, θα θαμπώθηκε από τα παράτολμα σχέδια του κυρίου... Με δυο λόγια την έπεισε να αγοράσει το αριστερό οίκημα και μετά το δεξί. Κι όταν ο ίδιος έμεινε μόνος αγόρασε άλλα δυο, έτσι το κατάστημα μεγάλωσε, συνεχίζει να μεγαλώνει, σε σημείο να απειλεί να φάει κι εμάς τώρα!

Απευθυνόταν στη Ντενίζ, αλλά τα έλεγε στον εαυτό του

έχοντας την πυρετώδη ανάγκη να λάβει ικανοποίηση, αναμασώντας αυτήν την ιστορία που τον στοίχειωνε. Μέσα στην οικογένεια, ήταν ο χολωμένος, ο βίαιος με τις σφιγμένες γροθιές. Η κυρία Μπωντύ δεν επενέβαινε πια, ακίνητη στην καρέκλα της, ενώ η Ζενεβιέβ κι ο Κολομπάν, με τα μάτια κάτω, μάζευαν κι έτρωγαν αφηρημένοι τα ψίχουλα. Έκανε τόση ζέστη, ένιωθες τόση ασφυξία μέσα στο μικρό δωμάτιο, ώστε ο Πεπέ αποκοιμήθηκε πάνω στο τραπέζι, ενώ ακόμη και τα μάτια του Ζαν άρχισαν να κλείνουν.

– Υπομονή! Ξαναείπε ο Μπωντύ με ξαφνικό θυμό, οι φαντασμένοι θα σπάσουν τα μούτρα τους! Ο Μουρέ περνά κρίση, το ξέρω. Χρειάστηκε να τοποθετήσει όλα τα κέρδη του στις τρέλες για επέκταση και διαφήμιση. Εξάλλου, για να βρει κεφάλαια, τόλμησε να πείσει τους περισσότερους υπαλλήλους να βάλουν τα χρήματά τους στην επιχείρησή του. Έτσι έμεινε αδέκαρος, κι αν δεν γίνει κάποιο θαύμα, αν δεν κατορθώσει να τριπλασιάσει τις πωλήσεις, όπως ελπίζει, θα τον δείτε να βουλιάζει!... Α! Δεν είμαι κακός, αλλά όταν έρθει εκείνη η μέρα, θ' ανάψω όλα τα φώτα του καταστήματος, τ' ορκίζομαι.

Συνέχισε με εκδικητική φωνή, θα έλεγε κανείς ότι η πτώση του *Παραδείσου των Κυριών* έμελλε να αποκαταστήσει την αξιοπρέπεια του εμπορίου που διακυβευόταν. Έχετε ξαναδεί τέτοια πράγματα; Ένα κατάστημα νεωτερισμών όπου πουλάνε τα πάντα! Άρα, μιλάμε για παζάρι! Και πού να δεις το προσωπικό: ένας σωρός από κομφευόμενους, που δουλεύουν σαν να βρίσκονται σε σταθμό, που μεταχειρίζονται τα εμπορεύματα και τις πελάτισσες σαν να είναι δέματα, αγνοώντας το αφεντικό και αγνοούμενοι από αυτό, χωρίς μια κουβέντα, χωρίς ευγένεια, χωρίς τρόπους, χωρίς τεχνική! Κι αμέσως πήρε σαν παράδειγμα τον Κολομπάν: τον Κολομπάν, βεβαίως, που είχε μαθητεύσει στο σωστό μέρος, ήξερε με ποιον αργό και σίγουρο τρόπο φθάνει κανείς στη λεπτότητα, στην πονηριά του επαγ-

γέλματος. Τέχνη δεν ήταν να πουλάς πολλά, αλλά να πουλάς ακριβά. Έπειτα, ο Κολομπάν θα μπορούσε να πει πώς του φέρονταν, πώς έγινε μέλος της οικογένειας, πώς τον φρόντιζαν όταν αρρώσταινε, του έπλεναν τα ρούχα και του τα μπάλωναν, πώς τον επέβλεπαν πατρικά, πώς τον αγαπούσαν τέλος πάντων!

– Βεβαίως, επαναλάμβανε ο Κολομπάν, μετά από κάθε κραυγή του αφεντικού.

– Είσαι ο τελευταίος, γενναίε μου, δήλωσε συγκινημένος ο Μπωντύ. Μετά από σένα, δεν θα υπάρξει άλλος... Εσύ είσαι η παρηγοριά μου, γιατί αν αυτό που ονομάζουν τώρα εμπόριο είναι αυτό το στριμωξίδι, δεν καταλαβαίνω πια τίποτα. Προτιμώ ν' αποχωρήσω.

Η Ζεναβιέβ, με το κεφάλι γερμένο στον ώμο, σαν να βάραιναν τα μαύρα μαλλιά της το ωχρό μέτωπό της, κοιτούσε εξεταστικά τον υπάλληλο που χαμογελούσε και στο βλέμμα της υπήρχε μια υποψία, μια επιθυμία να δει αν ο Κολομπάν θα κοκκίνιζε από τύψεις, μπροστά σε τέτοιους επαίνους. Αλλά εκείνος, έμπειρος στα τερτίπια του παλιού εμπορίου, παρέμενε ατάραχος, με καλοκάγαθο ύφος, με μια δόση πονηριάς στα χείλη.

Ο Μπωντύ, ωστόσο, φώναζε πιο δυνατά, κατηγορώντας αυτό το ξεπούλημα που λάμβανε χώρα απέναντι, αυτούς τους αγροίκους που σφάζονταν μεταξύ τους για τον αγώνα της επιβίωσης, ότι κατάφεραν να καταστρέψουν την οικογένεια. Και ανέφερε τους γείτονές τους από την επαρχία, τους Λομ, τη μητέρα, τον πατέρα, τον γιο, και οι τρεις υπάλληλοι στο παλιομάγαζο, άνθρωποι χωρίς σπιτικό, πάντα έξω, που έτρωγαν σπίτι τους μόνο τις Κυριακές, ζώντας ζωή ξενοδοχείου και εστιατορίου! Σίγουρα, η δική του τραπεζαρία δεν ήταν μεγάλη, και θα χρειαζόταν περισσότερο φως κι αέρα, αλλά τουλάχιστον η ζωή του ήταν εκεί, εκεί είχε ζήσει μέσα στην αγάπη των

δικών του. Και καθώς μιλούσε, τα μάτια του έκαναν τον γύρο του δωματίου και τον έπιανε ένα τρέμουλο στην ανομολόγητη σκέψη ότι οι αγρόικοι μπορούσαν μια μέρα, αν κατάφερναν να κλείσουν το κατάστημά του, να τον ξεσπιτώσουν από αυτήν την τρύπα όπου έβρισκε ζεστασιά ανάμεσα στη γυναίκα και την κόρη του. Παρά τη σιγουριά που επεδείκνυε όταν ανακοίνωνε το τελικό φαλίρισμα του *Παραδείσου*, κατά βάθος ήταν τρομοκρατημένος, ένιωθε ότι ο *Παράδεισος* πολιορκούσε την περιοχή, την κατέτρωγε λίγο λίγο.

– Δεν τα λέω για να σε αποτρέψω, είπε προσπαθώντας να είναι ήρεμος. Αν το συμφέρον σου είναι να μπεις εκεί, θα είμαι ο πρώτος που θα σου πει: τρύπωσε εκεί μέσα.

– Το πιστεύω θείε μου, ψιθύρισε η Ντενίζ ζαλισμένη, της οποίας η επιθυμία να βρεθεί *Στον Παράδεισο των Κυριών* μεγάλωνε μέσα σε όλο αυτό το πάθος.

Ο θείος είχε ακουμπήσει τους αγκώνες στο τραπέζι, την κάρφωνε με το βλέμμα του.

– Μα πες μου, εσύ που είσαι της δουλειάς, είναι λογικό ένα απλό κατάστημα νεωτερισμών να πουλά τα πάντα; Άλλοτε, όταν το εμπόριο ήταν τίμιο, οι νεωτερισμοί περιλάμβαναν τα υφάσματα, τίποτα άλλο. Σήμερα, το μόνο που κάνουν είναι να γυρίζουν την πλάτη στους γείτονες και να τα τρώνε όλα... Να γιατί διαμαρτύρεται η περιοχή, γιατί τα μικρά καταστήματα αρχίζουν να υποφέρουν τρομερά. Αυτός ο Μουρέ τα καταστρέφει... Για παράδειγμα, η πλεκτοβιομηχανία της οδού Γκαγιόν, «Μπεντορέ κι αδελφή», έχασε ήδη τη μισή πελατεία της. Στο κατάστημα με λευκά είδη της δεσποινίδος Τατέν, στη στοά Σουαζέλ, πρέπει να μειώσουν τις τιμές για να είναι ανταγωνιστικοί. Και το αποτέλεσμα αυτής της μάστιγας, αυτής της πανούκλας, γίνεται αισθητό μέχρι την οδό Νεβ ντε Πετί Σαν, όπου τολμώ να πω ότι οι αδελφοί Βανπούιγ, οι γουναράδες, δεν μπόρεσαν ν' αντέξουν το χτύπημα... Πώς σου φαίνεται; Αυτοί

που πουλούσαν τσίτια, να πουλάνε τώρα γούνες, είναι γελοίο! Κι αυτό είναι άλλη μια ιδέα του Μουρέ!

– Και τα γάντια, είπε η κυρία Μπωντύ, δεν είναι τερατώδες; Τόλμησε να δημιουργήσει τμήμα με γάντια!... Χθες, καθώς περνούσα από την οδό Νεβ Σαιντ Ωγκυστέν, ο Κινέτ στεκόταν στην πόρτα του με ύφος τόσο λυπημένο, ώστε δεν τόλμησα να ρωτήσω πώς πάνε οι δουλειές.

– Και τις ομπρέλες, ξαναείπε ο Μπωντύ. Αυτό είναι το κερασάκι της τούρτας! Ο Μπουρά είναι πεπεισμένος ότι ο Μουρέ θέλησε απλώς να τον κλείσει, γιατί τι άλλο μπορεί να σημαίνει να πουλά ομπρέλες μαζί με τα υφάσματα;... Αλλά ο Μπουρά είναι βράχος, δεν θα αφήσει να τον πνίξουν. Θα γελάσουμε μία των ημερών.

Μίλησε και για άλλους εμπόρους, δεν ξέχασε κανέναν από την περιοχή. Καμιά φορά, του ξέφευγαν ομολογίες: αν ο Βενσάρ δυσκολευόταν να πουλήσει, οι άλλοι έπρεπε να ετοιμάζονται για λουκέτο, γιατί ο Βενσάρ ήταν όπως τα ποντίκια που εγκαταλείπουν τα σπίτια όταν πρόκειται να καταρρεύσουν. Αμέσως μετά αναρωτιόταν, ονειρευόταν μια συμμαχία, μια συνεννόηση των εμπόρων λιανικής για ν' αντισταθούν στον κολοσσό. Εδώ και λίγη ώρα, δίσταζε να μιλήσει για τον εαυτό του, κουνούσε τα χέρια του, στο στόμα του έπαιζε ένα νευρικό τιχ. Στο τέλος το αποφάσισε.

– Εγώ, μέχρι τώρα, δεν είχα παράπονο. Αχ, με αδίηξε, ο απατεώνας! Αλλά προς το παρόν διαθέτει μόνο τα γυναικεία υφάσματα, υφάσματα ελαφρά, για φορέματα, και πιο βαριά, για μαντό. Σε μένα έρχονται πάντα ν' αγοράσουν ανδρικά είδη, τα βελούδα για τη στολή του κυνηγιού, τις λιβρέες, για να μη μιλήσω για τις φανέλες και τα μολετόν, για τα οποία καταμαρώνω, καθώς έχω μια ποικιλία τόσο μεγάλη. Όμως, με προκαλεί, νομίζει πως θα ταραχτώ επειδή τοποθέτησε το τμήμα με τα υφάσματα εκεί, απέναντί μου. Είδες το εμπόρευμα

του, έτσι δεν είναι; Βάζει πάντα εκεί τα πιο όμορφα έτοιμα ενδύματα ανάμεσα σ' ένα πλαίσιο με υφάσματα, αληθινή παρελέαση σαλιτιμπάγκου, για να προσελκύσει τα κορίτσια... Είναι συμπεριφορά τίμιου ανθρώπου αυτό; Εγώ θα κοκκίνιζα αν χρησιμοποιούσα τέτοια μέσα. Εδώ κι εκατό χρόνια το *Παλιό Ελμπέφ* είναι γνωστό, και δεν έχει ανάγκη από τέτοιο δέλεαρ. Όσο ζω, το κατάστημα θα μείνει όπως το παρέλαβα, με τα τέσσερα δείγματα, αριστερά και δεξιά, ούτε ένα παραπάνω!

Η συγκίνηση κυριεύε ολόκληρη την οικογένεια. Η Ζενεβιέβ αποφάσισε να πάρει τον λόγο, μετά από μια σιωπή.

– Η πελατεία μας μάς αγαπάει, πατέρα. Πρέπει να ελπίζουμε... Ήδη σήμερα ήρθαν οι κυρίες Ντεφόρζ και Μποβ. Περιμένω και την κυρία Μαρτύ για τις φανέλες.

– Εγώ, δήλωσε ο Κολομπάν, πήρα χθες μια παραγγελία από την κυρία Μπουρντελέ. Είναι αλήθεια ότι μου έκανε λόγο για ένα εγγλέζικο σεβιότ, που το έχουν στη βιτρίνα απέναντι δέκα λεπτά φθηνότερα από μας, όπως φαίνεται.

– Και σκέψου, ψιθύρισε με την κουρασμένη φωνή της η κυρία Μπωντύ, ότι έχουμε δει αυτό το κατάστημα όταν ήταν μικρό σαν μαντίλι τσέπης! Ακριβώς, αγαπητή Ντενίζ, όταν οι Ντελέζ το ίδρυσαν, είχε μόνο μια βιτρίνα στην οδό Νεβ Σαιντ Ωγκυστέν, σαν ντουλάπα ήταν, όπου δυο κομμάτια βαμβακερού πνιγόντουσαν δίπλα σε τρία ντρίλια. Δεν μπορούσες να κάνεις στροφή μέσα στο κατάστημα, τόσο μικρό ήταν... Εκείνη την εποχή, το *Παλιό Ελμπέφ* που υπήρχε ήδη εξήντα χρόνια, ήταν όπως το βλέπεις σήμερα... Αχ! Όλα αυτά άλλαξαν, άλλαξαν πολύ!

Κουνούσε το κεφάλι, τα λόγια της μαρτυρούσαν το δράμα της ζωής της. Γεννημένη μέσα στο *Παλιό Ελμπέφ*, αγαπούσε ακόμα και τις υγρές πέτρες του, δεν ζούσε παρά μόνο γι' αυτό κι από αυτό· κι ενώ άλλοτε ήταν φημισμένη χάρη σ' αυτό το κατάστημα, το πιο ισχυρό, με τη μεγαλύτερη πελατεία της

περιοχής, βίωνε πλέον τη συνεχή λύπη να βλέπει τον ανταγωνιστή να μεγαλώνει λίγο λίγο, περιφρονώντας τον στην αρχή, μετά όμως ο ανταγωνιστής απέκτησε ίση σημασία, στη συνέχεια ξεπέρασε το *Παλιό Ελμπέρ* και τέλος το απειλούσε. Ήταν γι' αυτήν μια ανοιχτή πληγή, αργοπέθαινε μαζί με το ταπεινωμένο *Παλιό Ελμπέρ*, ζώντας όπως εκείνο, από κεκτημένη ταχύτητα, αλλά είχε καταλάβει πως ο θάνατος του καταστήματος θα ήταν και ο δικός της κι ότι θα έσβηνε, την ημέρα που θα έκλεινε το κατάστημα.

Έπεσε σιωπή. Ο Μπωντύ χτυπούσε αφηρημένα τα δάχτυλά του πάνω στον μουσαμά. Ένωθε κούραση, σχεδόν λύπη, επειδή είχε επιτρέψει στον εαυτό του να τα πει για άλλη μια φορά. Μέσα σ' αυτή τη συντριβή, ολόκληρη η οικογένεια εξάλλου, με βλέμμα απλανές, συνέχιζε ν' ανακινεί τις πίκρες της ιστορίας της. Ποτέ δεν τους είχε χαμογελάσει η τύχη. Τα παιδιά είχαν μεγαλώσει, τα πλούτη αβγάτιζαν, όταν απότομα ο ανταγωνισμός έφερε την καταστροφή. Κι επίσης υπήρχε πάντα το σπίτι στο Ραμπουγιέ, αυτό το εξοχικό στο οποίο ο υφασματέμπορος εδώ και δέκα χρόνια ονειρευόταν ν' αποσυρθεί. Ήταν ευκαιρία, έλεγε, μια παμπάλαια κατοικία που διαρκώς επιδιόρθωνε, που είχε αποφασίσει να ενοικιάσει, και το ενοίκιο της οποίας δεν λάμβανε ποτέ. Τα τελευταία κέρδη του πήγαιναν εκεί, ήταν το μοναδικό του πάθος, μέσα στην απόλυτη εντιμότητά του που παρέμενε προσκολλημένη στα παλιά ήθη.

– Εμπρός, δήλωσε απότομα, πρέπει να καθίσουν και οι υπόλοιποι στο τραπέζι... Τέλος στα ανώφελα λόγια!

Ήταν σαν αφύπνιση. Η λάμπα γκαζιού σφύριζε μέσα στον θανατερό και καυτό αέρα του μικρού δωματίου. Αναπήδησαν όλοι, σπάζοντας τη θλιβερή σιωπή. Ο Πεπέ, ωστόσο, κοιμόταν τόσο βαθιά, ώστε τον ξάπλωσαν πάνω στα τόπια του μολετόν. Ο Ζαν που χασμουριόταν, είχε ήδη επιστρέψει στην είσοδο του δρόμου.

– Και για να τελειώνουμε, εσύ θα κάνεις ό,τι θέλεις, επανέλαβε και πάλι ο Μπωντύ στην ανιψιά του. Εμείς σου λέμε πώς έχουν τα πράγματα, αυτό είναι όλο... Αλλά είναι δική σου υπόθεση.

Την πίεζε με το βλέμμα, περίμενε μια αποφασιστική απάντηση. Η Ντενίζ, που μετά από όλες αυτές τις ιστορίες είχε παθιαστεί ακόμη περισσότερο για τον *Παράδεισο των Κυριών*, αντί ν' αλλάξει γνώμη, κρατούσε ύφος ήρεμο και γλυκό, με την πεισματάρικη θέληση της Νορμανδής, που έκρυβε στο βάθος. Αρκέστηκε να απαντήσει:

– Θα δούμε, θείε μου.

Και είπε ότι θα ανέβει να ξαπλώσει νωρίς με τα παιδιά, γιατί ήταν πολύ κουρασμένοι και οι τρεις. Αλλά επειδή μόλις είχε σημάνει έξι, θέλησε να μείνει λίγο ακόμα στο κατάστημα. Είχε νυχτώσει, βρήκε τον δρόμο σκοτεινό, βρεγμένο από μια φίνα, πυκνή βροχή, που είχε ξεκινήσει το δειλινό. Ήταν για εκείνη μια έκπληξη: μερικά λεπτά ήταν αρκετά ώστε το οδόστρωμα να γεμίσει λακκούβες, να σχηματιστούν ρυάκια με βρόμικα νερά. Μια πηχτή λάσπη, ποδοπατημένη, κολλούσε στα πεζοδρόμια. Και κάτω από τη συνεχή βροχή δεν έβλεπε κανείς παρά μια συγκεχυμένη παρέλαση από ομπρέλες, που στριμώχνονταν, φούσκωναν, όμοιες με σκούρα μεγάλα φτερά μέσα στα σκοτάδια. Στην αρχή υποχώρησε από το κρύο, με την καρδιά σφιγμένη ακόμη περισσότερο εξαιτίας του κακοφωτισμένου καταστήματος, θλιβερού αυτήν την ώρα. Από τον δρόμο ερχόταν ένας υγρός αέρας, η ανάσα της παλιάς συνοικίας· το νερό έμοιαζε σαν να κυλούσε από τις ομπρέλες πάνω στους πάγκους, σαν να εισχωρούσε στο λιθόστρωτο με τη λάσπη και τις λακκούβες του, σαν να γέμιζε το παμπάλαιο ισόγειο με λευκά σημάδια μούχλας. Η εικόνα του βρεγμένου παλιού Παρισιού, την έκανε να τουρτουρίζει, απογοητευμένη και κατάπληκτη, γιατί έβρισκε τη μεγαλούπολη τόσο παγερή και τόσο άσχημη.

Αλλά από την άλλη πλευρά του οδοστρώματος, ο *Παράδεισος των Κυριών* άναβε τις πυκνές σειρές του από λάμπες γκαζιού. Κι η Ντενίζ πλησίασε, καθώς ένιωθε να την τραβάει και πάλι και να τη ζεσταίνει αυτή η εστία λαμπερού φωτός. Η μηχανή γουργούριζε πάντα, ακόμα σε λειτουργία, αφήνοντας τον ατμό της με έναν τελευταίο βρυχηθμό, ενώ οι πωλητές δίπλωναν τα υφάσματα και οι ταμίες μετρούσαν τις εισπράξεις. Μέσα από τα τζάμια που είχαν θαμπώσει από την υγρασία, έβλεπες ένα αόριστο πλήθος από λάμπες, ένα ολόκληρο συγκεχυμένο εσωτερικό εργοστασίου. Πίσω από την κουρτίνα της βροχής που έπεφτε, αυτό το όραμα, απομακρυσμένο, θαμπό, έπαιρνε την όψη ενός γιγάντιου θερμοστατηρίου, μέσα στο οποίο έβλεπε κανείς να περνούν οι μαύρες σκιές των θερμοστών, πάνω από την κόκκινη φωτιά των καζανιών. Οι βιτρίνες έσβηγαν, μπορούσε κανείς να διακρίνει απέναντι μόνο τις χιονάτες δαντέλες, τη λευκότητα των οποίων ζωντάνευαν τα ημιδιάφανα γυαλιά από τις λάμπες γκαζιού. Και μέσα σε αυτό το φόντο ναού, τα έτοιμα ενδύματα αποκτούσαν κύρος, το μακρύ βελούδινο μαντό, γαρνιρισμένο με αρζαντέ ρενάρ, αναδείκνυε το σκυμμένο προφίλ μιας ακέφαλης κούκλας, λες και ήταν γυναίκα που έτρεχε μέσα στην καταιγίδα για κάποια γιορτή, στα άγνωστα σκοτάδια του Παρισιού.

Η Ντενίζ, υποκύπτοντας στη γοητεία, έφθασε μέχρι την πόρτα, χωρίς να νοιάζεται για τις σταγόνες που τη μούσκευαν. Αυτή τη νυχτερινή ώρα, μέσα από τη λάμψη καμινιού, ο *Παράδεισος των Κυριών* έμοιαζε να την έχει κατακτήσει εντελώς. Μέσα στη μεγαλούπολη, μαύρη και σιωπηλή κάτω από τη βροχή, μέσα σ' αυτό το Παρίσι που αγνοούσε, το κατάστημα έλαμπε σαν φάρος, έμοιαζε από μόνο του σαν το μοναδικό φως και ζωή της πόλης. Εκεί μέσα η Ντενίζ ονειρευόταν το μέλλον της, πολλή δουλειά για να μεγαλώσει τα παιδιά, και άλλα πράγματα ακόμη, δεν ήξερε ποια, πράγματα μακρινά, που η

επιθυμία τους την έκανε να τρέμει. Η ιδέα αυτής της πεθαιμένης γυναίκας στα θεμέλια της ξαναήρθε στον νου, φοβήθηκε, νόμισε πως είδε τις λάμπεις να στάζουν αίμα. Ύστερα, η λευκότητα της δαντέλας την ηρέμησε, μια ελπίδα τής ανέβαινε στην καρδιά, μια σιγουριά χαράς, ενώ οι σταγόνες του νερού που πετούσαν στον αέρα τής δρόσιζαν τα χέρια και νικούσαν μέσα της τον πυρετό του ταξιδιού.

– Είναι ο Μπουρά, είπε μια φωνή πίσω από την πλάτη της.

Έσκυψε, διέκρινε τον Μπουρά, ακίνητο στην άκρη του δρόμου, μπροστά στη βιτρίνα στην οποία εκείνη είχε παρατηρήσει το πρωί μια έξυπνη κατασκευή φτιαγμένη με ομπρέλες και μπαστούνια. Ο ψηλός γέροντας είχε γλιστρήσει στη σκιά, για να γεμίσει τα μάτια του με αυτή τη θριαμβευτική προθήκη. Και με το πρόσωπο πονεμένο, δεν ένιωθε τη βροχή που τον χτυπούσε στο κεφάλι του, καθώς δεν φορούσε καπέλο, κι έσταζε από τα λευκά μαλλιά του.

– Είναι ανόητος, παρατήρησε η φωνή, θ' αρπάξει κρύωμα.

Τότε η Ντενίζ γύρισε και είδε πάλι τους Μπωντού πίσω της. Παρά τη θέλησή τους, όπως κι ο Μπουρά που τον θεωρούσαν ανόητο, ξανάρχονταν συνέχεια εκεί, μπροστά σε αυτό το θέαμα που τους μάτωνε την καρδιά. Ήταν μια λύσσα που σου έφερνε λύπη. Η Ζενενιέβ, πολύ χλωμή, είχε διαπιστώσει ότι ο Κολομπάν κοιτούσε στο μεσοπάτωμα τις σκιές των πωλητριών να περνούν πίσω από τα τζάμια, κι ενώ η κακία που επέστρεφε έπνιγε τον Μπωντού, τα μάτια της κυρίας Μπωντού είχαν πλημμυρίσει σιωπηλά δάκρυα.

– Λοιπόν, θα παρουσιαστείς εκεί αύριο; ρώτησε στο τέλος ο υφασματέμπορος, βασανισμένος από αβεβαιότητα, και νιώθοντας άλλωστε ότι η ανιψιά του είχε πειστεί όπως οι άλλοι.

Εκείνη δίστασε, έπειτα είπε απαλά:

– Θα πάω, θείε μου, αν αυτό δεν σας ενοχλεί πολύ.